

Halálbüntetés a középkori és kora újkori magyar szabad királyi városokban

OTDK - dolgozat

2022

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
2. Halálbüntetés a történelemben	5
2.1 Bűn és büntetés a történetírásban	5
2.2 A halálbüntetés történelmi átalakulásai	6
2.3 A büntetések célja	8
2.4 A bírósági eljárások	10
2.5 A halálbüntetés és annak formái	12
3 A szabad királyi városok bírósági rendszere a Magyar Királyságban	16
3.1 A Magyar Királyság igazságszolgáltatási rendszere	16
3.2 Szabad királyi városok	18
3.3 Önkormányzat és igazságszolgáltatás	20
3.4 Jogrend és jogforrások	22
4 Kassa és a Pozsony büntetőjogi gyakorlatának összehasonlítása	24
4.1 Az összehasonlítás alapjai	24
4.2 A bűncselekmények és büntetések osztályozása	25
4.3 A bűnelkövetők származása és neme	28
4.4 Kivégzési helyszínek	29
4.5 Különbségek és hasonlóságok a kassai és a pozsonyi büntetőjogi gyakorlatban	31
5 Következtetés	32
Felhasznált irodalom	36
Monográfiák	36
Tanulmánykötetekben megjelent cikkek	38
Elektronikus formában megtalálható cikkek és egyéb források	39

Bevezetés

„A halálbüntetés egy nemzet háborúja egy olyan állampolgár ellen, akinek elpusztítását szükségesnek vagy hasznosnak tartja.” - mondta a híres olasz jogász, büntetőjogi teoretikus, Cesare Beccaria, *A bűnökről és a büntetésekről* című úttörő jogtörténeti mű szerzője. Bár maga a gondolat a 18. századból származik, ennek okán a korabeli gondolkodásmódot örökíti meg, az általa hordozott üzenet a korábbi történelmi időszakokra is érvényes, a bűnözés ugyanis ősidők óta szerves része a szociális mechanizmusoknak.

A halálbüntetés különböző formái sokrétű fejlődésen mentek keresztül a társadalom fejlődése folyamán. Bár a vétségek kategorizálása gyakran változott, a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőire általában kapitális szankciót róttak ki. A halálbüntetés témája rendkívül ellentmondásos, és gyakran ambivalens érzéseket vált ki az emberekből. A szlovák történészek csak a közelmúltban figyeltek fel rá, ezért eddig csak részleges kutatások formájában érintették ezt a területet, főként a bűncselekmények és az azokért kiszabott büntetések osztályozásának formájában. Ezen tanulmányok többsége kísérleti kutatás, amelyekben a téma tényszerű megközelítése dominál. A sociálantropológiai és kultúrtörténeti szempontok figyelembevétele viszont egyre inkább előtérbe kerül a nyugat- és újabban a közép- és kelet-európai történészek munkájában is. E szöveg célja az, hogy megpróbálja ötvözni a tényszerű megközelítést a téma kutatásában megjelenő újabb tendenciákkal. A munka további célkitűzése az, hogy a meglévő szakirodalom alapján ismertesse a bűnözés és büntetés fogalmait a korabeli városi társadalomban, jellemezze a Magyar Királyság igazságszolgáltatási rendszerét, és komparáció segítségével bemutassa Kassa és Pozsony büntetőjogi gyakorlatát. Bár a vizsgált jelenségek feltérképezése során szükséges figyelembe venni távolabbi országok viszonyait is, a kutatás fő helyszíne a magyar jogi környezet. A korabeli városi büntetőjogi rendszer dokumentált esetei bemutatják annak működését, és segítenek megérteni annak mechanizmusait. A felvázolt gondolatok megpróbálják megragadni a középkori és kora újkori büntetőjog működésének problematikáját, amely a mai ember számára nehezen emészthető és megérthető téma a jog és az igazságszolgáltatás modern felfogása miatt. A büntetőjog mai működése sok tekintetben szöges ellentétben áll a múltban alkalmazott gyakorlattal, ezért szükséges a kialakult különbségek felvázolása és magának az átalakulási folyamatnak a bemutatása. Dolgozatommal azonban nem áll szándékomban teljes egészében kimeríteni ezt a tág témakört, munkám csupán bevezetesként szolgál a tematikába. Célja, hogy bemutassa a történeti kutatás jelenlegi helyzetét, ismertesse

a téma alapfogalmainak módosulását az idő folyamán, és rávilágítson a halálbüntetéshez kapcsolódó társadalmi mechanizmusokra a vizsgált időszakban.

A dolgozat tárgyalási része három fejezetből áll. Az első fejezet tágabb európai kontextust mutat be, és a vizsgált területhez kapcsolódó történeti kutatások jelenlegi állásával foglalkozik. Kitér továbbá a halálbüntetések történelmi fejlődésére, a bűnözésről és büntetésről alkotott elképzelések társadalmi kontextusára, a korabeli perek menetére és résztvevőire, és nem utolsósorban a különböző büntetések végrehajtási formáinak szimbolikus jelentőségére is. A második fejezet a Magyar Királyság szabad királyi városainak igazságszolgáltatási rendszerével foglalkozik, különös tekintettel azok közigazgatásának és önkormányzatának működésére. Ez a fejezet a szabad királyi városok keletkezésének rövid ismertetését és a „városiasságuk” kritériumainak meghatározására tett kísérletek vázlatát is tartalmazza. A harmadik fejezet a magyar városok bírói gyakorlatának bemutatását kíséri meg, Kassa és Pozsony összehasonlításának prizmáján keresztül, figyelembe véve a jellegzetes büntetési formákat, az egyes súlyosbító és enyhítő körülményeket, amelyek az ügyeket befolyásolták, és a kiszabott ítéletek lehetséges tipizálását is. A választás azon okból kifolyólag esett a fentebb említett két városra, hogy Kassa jelenleg az egyik legaprólékosabban feldolgozott város, ami a jogtörténet tematikájával foglalkozó kutatásokat illeti, és az összehasonlítás relevanciája kedvéért az ország egy másik pontján fekvő várost tartottam célszerűnek vizsgálni. Pozsonyt azért lehet megfelelő választás, mert az ottani bírói gyakorlattal Vladimír Segeš foglalkozik monográfiája keretében, amely munkám alapjául szolgált.

A pályamunka megírása során elemzés és az összehasonlítás metódusait alkalmaztam. A vizsgált fogalmakhoz kapcsolódó egyedi jelenségek megfigyelésével megkíséreltem releváns képet alkotni azoknak történelmi fejlődéséről. A dolgozat harmadik fejezete, melynek keretén belül a kassai és a pozsonyi igazságszolgáltatási gyakorlat hasonlóságait és különbségeit vizsgáltam, az összehasonlítás metódusára épül. A problematika feldolgozottságának egyenlőtlensége miatt munkám során főként a Pentapolitana városainak és Pozsonynak a korabeli viszonyait vettem figyelembe.

2. Halálbüntetés a történelemben

2.1 Bűn és büntetés a történetírásban

Az igazságszolgáltatás, a bűn és a büntetés fogalmai ősidők óta végigkísérik az emberiség történetét. A társadalomnak mindig is szembe kellett néznie olyan külső és belső tényezőkkel, amelyek veszélyeztették zavartalan működését és kohézióját. A bűncselekmények szankcionálása a legkorábbi civilizációktól napjainkig minden társadalom szerves részét képezte.¹ Idővel a történetírás is elkezdett foglalkozni az efféle jelenségekkel, kezdetben a jogtörténeti megközelítést részesítve előnyben, melynek középpontjában a kodifikált jog elemzése állt, a történészek érdeklődése pedig elsősorban a levéltári források kutatására irányult.

Később új irányzatok jelentek meg a történeti kutatásban, melyek keretén belül a büntetőjogot a szociológia és az antropológia szemszögéből kezdték vizsgálni, mint a társadalmi mechanizmusok megismerésére alkalmas témakört. A bűnügyi történetírás e formájának kialakulása körülbelül az 1970-es évekre tehető. Ekkor olyan témák kerültek középpontba, amelyek mindaddig a tudományos érdeklődés perifériájára szorultak, mint például a marginális társadalmi csoportok, a női bűnözés vagy a boszorkányperek. Ez az innovatív megközelítés lehetővé tette, hogy átfogóbb képet alkossanak a büntetőjogi rendszerről, mivel már nem csak magát a bűncselekmény elkövetését, hanem annak társadalmi vagy gazdasági összefüggéseit is vizsgálták.

A fent említett újabb tendenciák szellemében olyan művek születtek, mint Richard van Dulmen *A rettenet színháza* című könyve, amely átfogó képet ad a középkori és kora újkori büntetőjogról, mindemellett a nyomozások és perek menetének leírásától kezdve a kivégzési módszerek felsorolásán át a joggyakorlat tágabb összefüggéseiig számos témát tárgyal; vagy Michel Foucault *Felügyelet és büntetés* című műve, amely az igazságszolgáltatási rendszer átalakulásának folyamatával foglalkozik, amely az új eszmék hatására a 18. századtól kezdve egy humánusabb rendszerre vált.² Szintén említésre méltó munkának számít Martin Monestier

¹ MEZEY, Barna. *Bűn és büntetés*. In Rubicon történelmi magazin. Vol. 30. no. 337-338. 2019. 6. o.

² FOUCAULT, Michel. *Dohány a trestat*. Praha: Nakladatelství DAUPHIN. 2000.

Ebben az esetben fontos megjegyezni, egy olyan filozófus nézetéről van szó, aki az akkoriban vonzónak számító strukturalizmus képviselője volt.

Historie trestu smrti (A halálbüntetés története)³, vagy Philippe Aries *Dějiny smrti* (A halál története) című műve⁴. Az utóbbi évek során számos kutatás foglalkozott a büntetőjog tematikájával hazánkban is. Szlovákiában a kérdéskör az elmúlt két évtizedben lett alaposabban górcső alá véve. Az újabb munkák előfutára Ján Holák *Beda odsúdením* (Jaj az elítélteknek) című műve volt. A későbbiekben főként levéltári kutatásokon alapuló, a történelmi Magyarország jogtörténeti viszonyaira összpontosító monográfiákat adtak ki olyan szerzők, mint Blanka Szeghyová⁵, Richard Papáč⁶ vagy Vladimír Segeš⁷. Ezek a publikációk, más cikkek és tanulmányok mellett, amiatt szolgáltak a dolgozatom kiindulópontjául, mivel a közelmúlt szlovákiai történetírásának a büntetőjog kérdésével foglalkozó legrészletesebb munkái közé tartoznak.

2.2 A halálbüntetés történelmi átalakulásai

Az, hogy egy adott korban mi számít bűncselekménynek, azaz a földi vagy az isteni rend megsértésének, egy időtálló kérdés, amely nélkül lehetetlen megérteni a büntetőjog működését és történelmi fejlődését. Az ezen kérdésre felelő válaszok keresésénél problémák széles skálájával találjuk szemben magunkat. Először is fontos jellemezni a középkori városok társadalmát, különösen a bűnről és büntetésről, a jóról és a rosszról, valamint magáról az emberi életéről alkotott elképzelések tekintetében. A középkor és a kora újkor társadalmi mechanizmusainak hátterében a vallásos gondolkodásmód dominált, amely az élet minden területén megnyilvánult. Az egyház ideológiai dominanciája miatt a bűn és a bűncselekmény

³ MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. Praha: Rybka Publishers. 1998.

A könyv újszerű és szokatlan módon - a halálbüntetés konkrét módszereinek enciklopédikus formában történő leírásával - vizsgálja a halálbüntetés témáját, ebben az esetben egy popularizációs munkáról van szó.

⁴ ARIES, Philippe. *Dějiny smrti*. Praha: Argo. 2020.

A könyv az ember halálhoz való viszonyának történetét követi nyomon az ókortól a 19. századig.

⁵ SZEGHYOVÁ, Blanka. *Súdnictvo a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. storočí*. Bratislava: Veda. 2016.

A munka a Pentapolitana városainak (Kassa, Lőcse, Bátfá, Eperjes, Kiszében) joggyakorlatával foglalkozik.

⁶ SEGEŠ, Vladimír. *Prešporský pitaval*. Bratislava: Perfekt. 2005.

Vladimír Segeš érdeklődésének középpontjában Pozsony városa áll, és ezen populáris jellegű művében csaknem kizárólag a büntetőjog tematikájával foglalkozik.

⁷ PAPÁČ, Richard. *Maleficiz. Ako sa súdilo a trestalo v Košiciach v 16. storočí*. Košice: Dana Kušnírová - HistoricKE. 2019.

Ez a kiadvány a kora középkori Kassa büntetőjogi gyakorlatát mutatja be.

fogalmi összefonódtak.⁸ Bűncselekménynek tekintettek minden olyan cselekedetet, amelyet az egyház bűnösnek minősített, és amelyet ezért a középkori közösségek tagjai is elítéltek. A korabeli jogi normák elsődleges alapja a Tízparancsolat volt, amely útmutatóként szolgált a büntetésre méltó, elfogadhatatlan tettek meghatározásához. A középkori és kora újkori joggyakorlatot nagymértékben befolyásolta a szokásjog is, azaz a jog azon formája, amely fokozatosan alakult ki a társadalomban jelenlévő szokások alapján, a reprezentatív szervek általi szabályozás vagy beavatkozás nélkül.

A bűncselekményt olyan magatartásként vagy cselekedetként jellemezhetjük, amely egy adott időpontban veszélyesnek tekinthető a társadalomra vagy az egyénre nézve, és amelyet deliktummá nyilvánítanak. Fontos azonban megjegyezni, hogy a bűnözés fogalmának felfogása folyamatosan változott a társadalom fejlődése során, az emberek ugyanis mindig másképp határozták meg a devianciát, egyszer tiltva, máskor tolerálva bizonyos magatartásformákat. Ez a jelenség a korabeli irodalmi művekben is megfigyelhető, amelyek tükrözik az egyes büntettekhez való hozzáállást az adott korszakban, és amelyek eszközként szolgálnak azok megítélésének megértéséhez. Az általam kutatott időszak kezdetén a bűncselekmények leírásában egyfajta túlexponált stílus uralkodott, a büntettek ábrázolásánál ugyanis főként az elkövető állatias és bűnös természete volt kihangsúlyozva. Ezek a leírások nem az adott tettek végrehajtásának formáira koncentráltak, a szerzők inkább az esemény vallási és erkölcsi üzenetét emelték ki. A bűncselekmény fogalmának átalakulási folyamata azt eredményezte, hogy egyes büntettekről szabadabban lehetett beszélni, leírva a történetek részleteit, de a művek továbbra is az esetek erkölcsi jelentőségét hangsúlyozták. A bűnözés tehát az erkölcsi helyzet epifenoménjének tekinthető, amelynek leírása hozzájárult a világ metafizikai felfogásához.⁹

A bűnözés értelmezésének ez a változékonysága az etika fogalmához kapcsolódik. Etika alatt egy adott kor társadalmában működő, nagyrészt íratlan szabályok összességét értjük, amely nemzedékről nemzedékre öröklődik, és amely fokozatosan alakul és változik. Erre utal Cicero híres kijelentése: „*O tempora, o mores!*”, mely valójában egy intő figyelmeztetés arra vonatkozóan, hogy az idők folyamán a társadalmi viszonyok változnak. Az etika a jó és a rossz, a helyes és helytelen kérdéseivel is foglalkozik. Mivel e fogalmak szubjektív értékelése relatívvá tenné az etikát, szükség volt bizonyos konszenzuson alapuló

⁸ SZEGLYOVÁ, Blanka. *Súdnicтво a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. storočí*. Bratislava: Veda. 2016. 153. o.

⁹ GAUVARD, Claude. *Fear of Crime in Late Medieval France*. In: *Medieval Crime and Social Control*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1999. 3. o.

normák megállapítására.¹⁰ Ezek a normák azonban sohasem voltak kőbe vésve, hanem időszakos átalakuláson mennek keresztül. Ezen folyamat bizonyítékául szolgálhat a bűncselekmények középkori és jelenkori klasszifikációjának összehasonlítása. A középkorban és a kora újkorban ugyanis sokkal több bűncselekménytípus tartozott a súlyos büntettek kategóriájába, mint napjainkban.¹¹ Ez a jelenség elsősorban azzal magyarázható, hogy bizonyos erkölcsi és egyházi bűncselekmények, például a válás, a házasságtörés, az eretnokség, a paráznaság vagy a szodómia¹² megítélése gyökeres változáson esett át az idők folyamán.

A bűncselekmények értékelésénél fontos tényező volt mind az elkövető, mind az áldozatok társadalmi státusza. A nemesség és a polgárság sokkal enyhébb elbírálásban részesült, mint az alsóbb társadalmi rétegek; sőt gyakran előfordult, hogy egyáltalán nem is indítottak ellenük büntetőeljárást.¹³ Ezen tényezőkön kívül az egyes ügyek megítélésénél fontos befolyásoló erőként működött a becsület kérdése, az elkövetők kora és neme. Enyhítő körülménynek számított például az alacsony életkor, a terhesség vagy az elkövető jó hírneve. A családtagok közbenjárása szintén hozzájárulhatott az ítéletek enyhítéséhez. A rokonok célja az volt, hogy a lehető legkevésbé szégyenletes büntetést szabják ki az elkövetőre, mivel az egyik családtag kivégzésének szégyene az egész családot sújtotta. Ezen kívül a tettes mellett felszólalhattak tanúk is, kiknek társadalmi státusza és becsülete döntő jelentőséggel bírt. Ezzel szemben komoly súlyosbító körülmény volt az elkövető rossz hírneve, aki különösen nehéz helyzetben volt, ha külföldről érkezett vagy a marginalizált közösségekhez tartozott.

2.3 A büntetések célja

A büntetés céljának kérdése ősidők óta része a jogi, politikai és tudományos körökben folyó vitáknak. Xavier Rousseau szerint a büntetés szerepe a szociális kontroll összetett és sokszínű folyamataiban rejlik.¹⁴ Egyetérthetünk vele, ha rávilágítunk a büntetés céljának felfogására a vizsgált időszakban. A középkorban és a kora újkorban gyakori volt az

¹⁰ SZÚCS, Ferenc. *Teológiai etika*. Budapest: A református zsinati iroda tanulmányi osztálya. 1993. 1-3. o.

¹¹ DULMEN, Richard. *Divadlo hrůzy. Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. Praha: Rybka Publishers, 2001. 10. o.

¹² Homoszexualitás értelmében.

¹³ DULMEN, R. *Divadlo hrůzy...*, 46. o.

¹⁴ ROSSEAUX, Xavier. *Crime, Justice and Society in Medieval and Early Modern Times: Thirty Years of Crime and Criminal Justice History*. In: *Crime, History and Societies*. Vol. 1. no. 1. 1997. 99. o.

úgynevezett tükröző büntetések alkalmazása, amelyek az elkövetett bűncselekményt tükrözték. Ez a büntetési forma a tálió elven alapult, tehát szemet szemért, fogat fogért alapon működött. Ezenkívül az volt az uralkodó vélemény, hogy a büntetés célja az elkövető likvidálása, melynek keretén belül a társadalom bűnből való megtisztítását szerették volna elérni. A korai középkor kivégzései során gyakorta alkalmaztak természeti elemekhez kötődő módszereket, amelyeknek különleges erőt tulajdonítottak. Ilyen volt például a máglyahalál, a vízbe fojtás vagy az élve eltemetés.¹⁵ A kivégzéseknek tisztító jelleget tulajdonítani azonban nem csak a középkor sajátossága volt. Hasonló tendenciák már az ókorban is megjelentek a korabeli törvénygyűjteményekben, melyekben a súlyos vétségekért kiszabott büntetések egyértelmű célja az volt, hogy megkíméljék a népet az istenek haragjától.¹⁶

A középkor folyamán változások mentek végbe a büntetések formáit illetően. A lefejezés lett a leggyakrabban alkalmazott kivégzési módszer, felváltva a megbecstelenítéssel járó tükröző büntetéseket. A büntetés szándékában egy új vonalat fedezhetünk fel. Míg az eddigiekben az elkövető megtisztulási szándékkal történő rituális likvidálása volt a fókuszban, új célként a megelőzést, a további bűncselekmények elkövetésének megakadályozását tűzték ki. Ez a cél pedig két síkon is elérhető. Beszélhetünk egy adott elkövető megakadályozásáról abban, hogy további bűncselekményeket követhessen el, de a megelőzés a társadalom egészét tekintve is értelmezhető. Ezen a síkon szó lehet a felvilágosító és elrettentő hatásról, amelyet a büntetések végrehajtása eredményez. A kivégzések és azoknak formái azt reprezentálták, hogy egy adott társadalom mit tekintett halálbüntetésre méltó bűncselekménynek és hogy milyen megtorlással járt annak elkövetése, így bizonyos erkölcsi üzenetet közvetítettek.¹⁷ Ebben a tekintetben a nyilvános büntetés-végrehajtás a társadalom jogtudatának bővítését is szolgálta.¹⁸ Több történész is egyetért abban, hogy a jogrendszerek működésének elemzése szoros kapcsolatot tár fel a hatalmi struktúrák és az igazságszolgáltatás formái és gyakorlata között.¹⁹ A büntetések végrehajtására tehát tekinthetünk a hatalmi körök eszközeként, melyet hatalmuk és a társadalmi rend megőrzése érdekében használtak fel. A büntetés ebben a vonatkozásban az előírt törvények be nem tartása által aláásott tekintély helyreállításának egyik formájaként értelmezhető. Ebben a tekintetben a büntetések a megtorlás eszközeiként szolgáltak.²⁰ E szempontok mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül a szankcionálás egy

¹⁵ DULMEN, R. *Divadlo hrůzy...*, 116. o.

¹⁶ SZÜCS, F. *Teológiai etika...*, 236. o.

¹⁷ DULMEN, R. *Divadlo hrůzy...*, 7. o.

¹⁸ MEZEY, B. *Bűn és büntetés...*, 7. o.

¹⁹ ROSSEAUX, X. *Crime, Justice...*, 102. o.

másik fontos célját sem: az egyéni és társadalmi igazságérzet kielégítését. A büntetés a XVII. század óta egyre inkább a megtorlás ideájához kapcsolódik. Az volt ugyanis az uralkodó nézet, hogy a delikvensre jogosan szabnak ki kemény büntetéseket, hiszen pont olyan mértékű szenvedést érdemelnek, amelyet a tetteikkel okoztak.²¹ Fontos azonban megjegyezni, hogy ezek a megközelítések nem az elkövetőre, hanem a konkrét bűncselekményre fókuszáltak, hiszen a középkori és kora újkori társadalom felfogásában a bűncselekményeknél maga a végrehajtott tett volt a mérvadó, nem pedig az elkövető személye vagy az eset körülményei.²²

2.4 A bírósági eljárások

Mielőtt magát a halálbüntetést tárgyalnám, fontosnak tartom, hogy kitérjek a középkori és kora újkori büntetőjogi eljárások menetéhez. A történelmi Magyarországon az Árpád-ház uralkodása idején olyan vádeljárások működtek, melyek a felek magánkezdeményezésén alapultak, és a szokásjogra támaszkodtak. Ezen eljárások karakterisztikus jegyei közé tartozott a nyilvánosság és a szóbeli forma.²³ Változások a 16. század folyamán következtek be, amikor is az országban bevezették az inkvizíciós rendszert, így igazságügyi szervek magánvádló nélkül is indíthattak pereket. A tárgyalás folyamata titokban zajlott, és csak az ítélethirdetés és a büntetésvégrehajtás volt nyilvános.²⁴ A nyilvánosság kizárásával az ítélet nem lett volna képes minden funkcióját betölteni, hiszen a kivégzések célja nemcsak az elkövető megölése volt, hanem a végrehajtott halálos ítélet elrettentő hatásának kihasználása is; ráadásul a nép beleegyezése adta meg a büntetésvégrehajtás jogi érvényességét.²⁵ Az inkvizíciós rendszerben a nyomozás során kínzást is alkalmaztak, amelynek különböző fokozatait vetették be. Először is bemutatták a vádlottnak a kínzóeszközöket, és csak ezután kezdődött a kínzás szakaszos fokozása. Ezen

²⁰ MEZEY, B. *Bűn és büntetés...*, 6. o.

²¹ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 153. o.

²² DULMEN, R. *Divadlo hrůzy...*, 163. o.

²³ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 116-117. o.

²⁴ DULMEN, R. *Divadlo hrůzy...*, 55. o.

²⁵ BÓDINÉ BELIZNAI, Kinga. *Kivégzési rituálék*. In: *Jogtörténeti Parerga*. Budapest: ELTE Eötvös kiadó. 2013. 32. o.

módszer célja a beismerő vallomás kikényszerítése volt, amelyre perdöntő bizonyítékként tekintettek, és amely az ítélet meghozásának alapjául szolgált.²⁶

Ha megszületett a halálos ítélet, az eljárás következő állomása a kivégzés volt, amelyet pontosan meghatározott szertartás szerint hajtottak végre. A lefejezésekre általában olyan nyilvános helyeken került sor, ahol a lehető legtöbb ember volt jelen. Ilyen helyszínek voltak például a terek, a csomópontok vagy az útkereszteződések. A kivégzések egyéb formáira főként a város közelében felállított vesztőhelyen került sor.²⁷ A kivégzés után a holttestet nem volt szabad megszentelt földbe temetni, és például akasztás vagy kerékbetörés esetén a testeket egy ideig még a helyszínen hagyták, hogy elrettentő példaként és az igazságszolgáltatás szimbólumaként szolgáljanak. A halálbüntetések végrehajtásának fontos szereplője volt a hóhér. A hóhérok és családjaik különálló társadalmi csoportot alkottak, melynek tagjai általában egymás között házasodtak, és maga a szakma apáról fiúra szállt. Társadalmi helyzetük ellentmondásos volt, mivel mesterségük népszerűtlennek számított, amiatt, hogy a közösségek tagjai tisztátalannak tartották. A hóhérok kötelezettségei közé tartozhatott a kóbor állatokról való gondoskodás, valamint a csatornatisztítás is. Bár általában félelmet keltettek az emberekben, mégis bizonyos tisztelet is övezte őket, mivel szakértői voltak az anatómiának, ami miatt gyakran fordultak hozzájuk különböző egészségügyi problémákkal.

²⁶ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 126. o

²⁷ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 78. o.

2.5 A halálbüntetés és annak formái

Mivel dolgozatom főként a halálbüntetésekre összpontosít, a kapitális szankció definiálásának segítségével megkísérlem etikai szempontból megközelíteni ezt az ellentmondásos jelenséget. A halálbüntetés olyan gyakorlatot jelent, amely során egy adott közösség vagy állam törvényes úton hajtja végre az általa halálra érdemesnek tartott személyek megölését.²⁸ A halálbüntetést a civilizáció kezdete óta alkalmazzák a legkülönbözőbb bűncselekmények szankciójaként, értékelése, felfogása és végrehajtásának formái viszont az idők során többszörösen átalakultak. A legkorábbi ismert írásos emlék, amelyben említésre kerül a kapitális szankció Hammurapi babiloni király Kr. e. 18. századból származó törvénygyűjteménye. A törvénykönyv szerint halálbüntetésre méltó tetteknek számítottak a vallással és a kultusz megsértésével kapcsolatos cselekmények, illetve a súlyos társadalmi bűncselekmények, mint például a gyilkosság.

A halálbüntetés alkalmazásának kialakulása szorosan összefügg a társadalmi stratifikációval. Az ókorban és a középkorban ugyanis a rabszolgák és a jobbágyok nem rendelkeztek személyi szabadsággal, ezért gyakrabban szabtak ki rájuk testi büntetéseket vagy halálbüntetést, mely elterjedt büntetési formaként funkcionált az egész ókor folyamán. Rendszeresen gyakorolták az egyiptomi és mezopotámiai civilizációkban is, ahol a súlyos bűncselekményeket általában karóba húzással vagy más brutális kivégzési módszerekkel, például halálra veréssel, vagy a megcsonkított áldozat sorsára hagyásával büntették.²⁹ Az ókori törvénykönyvek értékes forrásként szolgálnak ahhoz, hogy pontos képet kaphassunk a korabeli joggyakorlatról. A történelem ezen korszakát figyelembe véve különös figyelmet érdemel a római jog, amely részletesen tárgyalja a halálbüntetés tematikáját. A kapitális szankció a Római Birodalom fennállása alatt *poena ordinaria*-nak, azaz általános büntetésnek számított,³⁰ így a bűncselekmények széles skáláját szankcionálta. A római társadalomban a halálbüntetéseknek szakrális jellege volt, mivel a kivégzésekre az isteneknek szánt áldozatként tekintettek. A korabeli felfogás szerint, ha valaki megszegte a törvényt, vagy valami erkölcstelent tett, az istenek haragját vonta magára és egyben az egész közösségre is. Eszerint a gondolatmenet szerint a bűnöző feláldozása az istenek kiengesztelésének eszközéül szolgált. Figyelembe véve a rómaiak kivégzésekhez való hozzáállását, megállapítható, hogy

²⁸ SZÚCS, F. *Teológiai etika...*, 236. o.

²⁹ MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. Praha: Rybka Publishers. 1998. 78. o.

³⁰ *Poena Ordinaria Law and Legal Definition*. [online]. [cit.01.02.2022]. Dostupné na internete: <https://definitions.uslegal.com/p/poena-ordinaria/>

az elkövetett tettet nem jogi értelemben vett bűncselekményként, hanem inkább szakrális értelemben vett bűnként értelmezték.³¹ Továbbá fontos megjegyezni, hogy a különböző társadalmi rétegek szankcionálása között jelentős különbségek voltak, a rabszolgákat ugyanis sokkal szigorúbban büntették, mint a szabad lakosságot. A királyság korában (i. e. 753 - i. e. 510) a kivégzések szakrális jellege dominált, és a joggyakorlatot a Tizenkét Táblás törvények szabályozták, melyeknek értelmében az olyan bűncselekményeket, mint például a gyilkosság, az hazaárulás vagy a rablás halálbüntetéssel sújtották, de csak abban az esetben, ha azokat rabszolga követte el. A rabláson tetten ért rabszolgákat, valamint az árulókat a tarpei szikláról való levetéssel büntették. Különösen súlyos bűncselekménynek számítottak a vallás elleni vétészek, mint például a szent tárgyak meggyalázása, ártalmas varázsigék használata vagy a Vesta-szüzek szüzességi fogadalmának megszegése. A köztársaság korában (i. e. 510-27) a halálbüntetés rendkívüli büntetéssé (*poena extraordinaria*) válik, amelyet csak a legsúlyosabb bűncselekményekért szabtak ki. Ebbe a kategóriába tartoztak az államellenes bűncselekmények vagy egy családtag megölése. Ez a gyakorlat a késő császárkorban (Kr. u. 284-476) alakult át, amikor is a halálbüntetés egyre szélesebb körben elterjedt, és különböző típusú és súlyosságú bűncselekmények szankciójává vált.³²

A középkor kezdetén a jogfejlődés a halálbüntetések számának csökkenő tendenciáját mutatta, de a római jog recepciójával ez a büntetésnem ismét előtérbe került, és alkalmazása széles körben elterjedt. Magyar viszonylatban nem létezett a halálbüntetésre méltónak ítélt bűncselekmények írásos klasszifikációja egészen Werbőczy *Tripartitumának* 1514-es megjelenéséig, amely a korszak legtöbb városi könyvének alapját képezte. Precízebb osztályozást a *Constitutio Criminalis Theresiana* foglalt magában, amely Mária Terézia uralkodása alatt, 1770-ben lépett hatályba. A kapitális szankcióval büntetett deliktumok általában olyan bűncselekmények voltak, amelyek visszafordíthatatlanul aláásták a társadalom működésének alapelveit, ennek ellenére osztályozásuk meglehetősen nehézkes, mivel a korabeli jogrendszer nem rendelkezett a bűncselekmények és az azokért kiszabható büntetések pontos leírásával és meghatározásával, és nem volt szabályozva a súlyosbító és enyhítő körülmények értékelésére sem.³³ Ez azt jelentette, hogy az egyes deliktumokért kiszabott büntetések az adott eset körülményeitől függően változtak, és gyakran előfordult, hogy ugyanazt a bűncselekményt eltérő módon ítélték meg.

³¹ TÓTH, J. Zoltán. *A halálbüntetés az ókorban*. [online]. [cit.01.02.2022]. Dostupné na internete: https://jesz.ajk.elte.hu/tothj20.html#_ftnref17

³² TÓTH, J. Z. *A halálbüntetés az ókorban...*

³³ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 79. o.

Blanka Szeghyová a középkori és kora újkori bűncselekményeket hét kategóriába sorolta, nevezetesen az egyházi ideológia elleni bűncselekményekre, mint például az eretnokség, az istenkáromlás vagy a boszorkányság; az uralkodó és az állam elleni bűncselekményekre, mint például a felségsértés vagy az felségárulás; a felsőbb világi hatalom elleni deliktumok, mint a városi tanács felé mutatott engedetlenség; az élet és egészség elleni deliktumok, mint az emberölés, az infanticídium vagy a testi sértés; vagyon elleni bűncselekmények, mint a lopás vagy a rablás; a becsület elleni deliktumok, mint a vádaskodás; erkölcs elleni bűncselekmények, mint például a paráznaság vagy a házasságtörés.³⁴ A fent említett deliktumokat többféle képpen szankcionálták, a megdorgálástól kezdve egészen a halálbüntetésig. A történelmi Magyarországon azonban volt egy bizonyos állandósult gyakorlat, amely szerint a büntetéseket kiszabták. Ha kifejezetten a halálbüntetésekről beszélünk, a tolvajokat általában akasztással, a rablógyilkosokat kerékbetöréssel, az erkölcsi vétségek és erőszakos cselekmények elkövetőit lefejezéssel, a gyújtogatókat pedig máglyahalállal büntették. A kivételes, ritkán alkalmazott büntetési formák közé tartozott például a bordáknál fogva történő kampóra akasztás vagy a karóba húzás.³⁵ A kevésbé súlyos bűncselekményeket különböző testi fenyítésekkel, pénzbürséggel vagy száműzetéssel büntették.

A középkor első évszázadaiban a zárt közösségeken belül mindenkinek saját magának kellett érvényesítenie a jogait. A bűnözési ráta növekedése miatt azonban problematikusá vált ez az eljárás. A középkor elején a per a vádló és a vádlott közötti küzdelemre épült és a legfontosabb részeit maga a tárgyalás és az ítélet képezték. A középkor és a kora újkor fordulóján a nyilvános büntetés-végrehajtás került a középpontba. A 16. századtól kezdve a juriszdikció és a büntetés-végrehajtás fokozatosan elváltak egymástól, és a vádeljárások helyébe az inkvizíciós rendszer lépett, melynek egyik ismertetőjegye a tortúra alkalmazása volt a perek során, melynek célja a beismerő vallomás kikényszerítése volt. A büntetőhatalom monopolizálódott, ami annyit jelent, hogy a halálbüntetések kiszabása és végrehajtása a felsőbb világi hatalom ügyévé vált, amely a kivégzéseket fokozatosan a halál színházává formálta. Ez abban nyilvánult meg, hogy a hangsúly a büntetések kegyetlen és látványos mivoltára esett, emellett a kivégzések elrettentő hatása került a középpontba. A perek feljegyzésének következetességében is változások álltak be, a 15. századtól kezdve ugyanis fokozatosan fejlődésnek indult az esetek dokumentációja. A 17. század közepétől maga a büntetés-végrehajtás is megváltozott; a kivégzések során szigorúan meghatározott

³⁴ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 80-81. o.

³⁵ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 104. o.

ceremóniát követtek. Ez a tendencia a bűncselekmények fokozatos humanizációjával is összefügg, és az ősi kegyetlen büntetésnemek kompenzációjának tekinthető.³⁶

A korai felvilágosodás képviselői a nyilvános kivégzésekre a következő nemzedék formálásának és nevelésének eszközeiként tekintettek, és emiatt azon a véleményen voltak, hogy a fiatalokúak kivégzéseken való részvétele célszerű és hasznos.³⁷ A 17. századtól megkezdve új tendenciák kezdtek kialakulni a büntetőjog területén, amelyek a 18-19. század fordulóján tetőztek. A halálbüntetés céljával, indokoltságával és hatékonyságával kapcsolatos kételyek a felvilágosodás eszméinek kialakulásával egyidőben kerültek előtérbe. A haladó gondolkodók felismerték, hogy a kivégzések már nem töltötték be eredeti funkciójukat, azaz már nem szolgáltak elrettentő példaként, hanem népünnepélyekké váltak. A modern büntetőjog elméleti alapjai Cesare Beccaria olasz jogász fektette le 1763-ban megjelent, *A bűnökről és a büntetésekről* című munkájában. A Francis Bacon elméletein alapuló, és a francia enciklopédisták gondolatai által inspirált mű megalkotásának idejében nagy port kavart a tudományos körökben, és új tendenciák létrejöttét indította el a halálbüntetést illetően. Beccaria azon a véleményen volt, hogy a kivégzéseknek nincs elrettentő hatásuk, míg a „szabadságától megfosztott ember hosszas és nyomorúságos példája...a legerősebb fék a bűnök ellen”.³⁸ Elutasította továbbá az engesztelés (expiatio) doktrínáját, amely szerint a büntetések kiszabásának fő célja az, hogy a kiengeszteljék az Istent az emberekben rejlő eredendő rosszért.³⁹ Ily módon elválasztotta a bűncselekmény és a bűn fogalmait. Az etikai kérdéseket a teológusok hatáskörébe tartozónak ítélte, míg a társadalmi renddel kapcsolatos kérdéseket a törvényhozók hatáskörébe utalta.⁴⁰ Beccaria híres művét az igazságszolgáltatási és börtönrendszer radikális reformjai követték, melyek könyvben fellelhető innovatív gondolkodásmódot követték.

A XVIII. század közepétől kezdve a kínzás és a nyilvános büntetés-végrehajtás fokozatosan eltűnt a büntetőjogi perekből. Michel Foucault, a 20. század egyik legismertebb gondolkodója úgy írja le ezt a folyamatot, mint az előadás vége és a fájdalom megszüntetése.⁴¹ A kivégzések száma drasztikusan csökkent; a társadalom büntől való megtisztításának gondolata, amely a 16. század folyamán a halálbüntetések kiszabásának

³⁶ DULMEN, R. *Divadlo hrůzy...*, 167-168. o.

³⁷ DULMEN, R. *Divadlo hrůzy...*, 157. o.

³⁸ BECCARIA, Cesare. *A bűnökről és a büntetésekről*. Budapest: Eötvös József Kiadó. 1998. 44. o.

³⁹ STIPTA, István. *Cesare Beccaria és kora*. In: *250 éves a Dei delitti e delle pene – Tanulmányok Cesare Beccariáról*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara. 2015. 25. o.

⁴⁰ MORTIER, Roland. *Az európai felvilágosodás fényei és árnyai*. Budapest: Gondolat Kiadó. 1983. 16. o.

⁴¹ FOUCAULT, Michel. *Dohližet a trestat*. Praha: Nakladatelství DAUPHIN. 2000. 43. o.

alapjául szolgált, háttérbe szorult, helyébe az erkölcsre való nevelés gondolata lépett. A hangsúly a büntettek tényszerű megközelítéséről a tágabb összefüggésekre, például az elkövető személyiségére vagy a bűncselekmény körülményeire helyeződött át. Míg a középkori és kora újkori társadalom joggyakorlatában a büntetés a testre összpontosult, magába foglalta a kínzást és a kivégzések különböző brutális formáit, addig a modern korban a büntetés fő helyszíne a börtön lett. Ez az újfajta büntetési forma azonban nem csupán a puszta bebörtönzésre fókuszál, hanem a fegyelmezés szervezett struktúráját is magában foglalja. A börtön bizonyos értelemben egy társadalmi modell, az élet megszervezésének egy sajátos módja.⁴² A büntetések tehát már nem az elítélt testét, hanem inkább a lelkét érintették, szubtilisebb szenvedést okozva nekik egy magasabb cél elérése érdekében, ami a bűnös megjavítása volt.

3 A szabad királyi városok bírósági rendszere a Magyar Királyságban

3.1 A Magyar Királyság igazságszolgáltatási rendszere

A Magyar Királyság jogrendszere nagyon összetett volt, és nem csak a városi igazságszolgáltatást foglalta magában. Ezenkívül a jogi partikularizmus jellemezte, ami azt jelentette, hogy az igazságszolgáltatás különböző szerveinek hatáskörei átfedték egymást, ugyanúgy, ahogy a nemesség, a városok, az egyház vagy a társadalom más tagjai által birtokolt különböző egyéni jogok.⁴³ A magyar jogrendszer sokszínűsége az államiság kezdeti időszakára vezethető vissza, és a hatalmi ágak centrális irányításából ered. A törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalom ugyanis az uralkodó kezében összpontosult, aki a királyi ítélőszéken (kúria) belül hozott ítéleteket a legfontosabb nemesekből és egyházi vezetőkől álló királyi tanács segítségével. Mivel egy személy egyedül nem volt képes effektíven ellátni az ország irányításával járó összes feladatot, a király idővel bizalmasaira bízta a bírói hatalom kezelését, olyan fontos tisztségeket hozva létre, mint a nádorispán, az udvarispán, a személynök vagy a tárnokmester. A késő középkorban a kúrián belül két bíróság működött, nevezetesen a királyi jelenlét bírósága, amelynek élén az országbíró állt, és a személyes királyi jelenlét bírósága, amelynek élén a személynök állt. A legfontosabb, valamilyen okból

⁴² HORVÁTH, Andor. *A börtön valóság.* In: *Korunk* 2010, vol. 3, no. 7. [online]. [cit.01.02.2022]. Dostupné na internete: http://epa.oszk.hu/00400/00458/00558/pdf/EPA00458_korunk_2010-07_003-007.pdf 4-5. o.

⁴³ PAPÁČ, Richard. *Maléficz. Ako sa súdilo a trestalo v Košiciach v 16. storočí.* Košice: Dana Kušnírová - Historické. 2019. 17. o.

kényes, vagy politikai felhanggal bíró vitákat azonban továbbra is maga az uralkodó rendezte a királyi különös jelenlét bíróságán belül.⁴⁴ Ez a berendezkedés egészen 1526-ig működött, amikor is a Habsburg központosítás keretén belül a királyi tanácsból Magyar Tanács lett, amely szűkebb kompetenciákkal rendelkezett, melyek egy részét a helytartótanácsra ruházták, amely az uralkodó tanácsadó testületeként működött.⁴⁵

A vidéki igazságszolgáltatás legfontosabb képviselői a várispánok voltak, akik a király képviselőiként működtek a vármegyékben, ahol a nemességen és a kléruson kívül minden lakos felett bíraskodtak.⁴⁶ A 13. században bekövetkezett változások a közigazgatásban magukkal hozták a vidéki bírósági apparátus átalakulását is. A nemesség és az egyházi vezetők joghatóságot szereztek az általuk igazgatott területek felett, így létrejöttek a megyei törvényszék (sedria) és a nádori közgyűlés (congregatio generalis) intézményei. A megyei törvényszék jogosult volt a nemtelen lakosságot érintő büntetőjogi ügyekben, valamint a nemességet érintő polgárjogi ügyekben dönteni. Kezdetben meglehetősen korlátozott hatáskörrel rendelkezett, ami csak I. Mátyás uralkodása alatt változott meg, aki eltörölte a nemesi kiváltságokat, melyek mentesítették a nemeseket a megyei törvényszék joghatósága alól.⁴⁷ A nádori közgyűlések a nemesek és a szabad királyi városok képviselőinek gyűlései voltak, melyeknek célja a bűnözés növekedésének időszakos kezelése volt egy adott megyén belül. Ezeken a gyűléseken jegyzékeket állítottak össze a bűnözők neveiből, tehát levelesítették (proskribálták) őket, ami által törvényen kívülivé váltak. Ez annyit jelentett, hogy bárki, bárhol az országon belül megölhette őket anélkül, hogy felelősségre vonnák tetteért, sőt, a proskribáltaknak való segítségnyújtás súlyos büntetést vont maga után.⁴⁸ A nádori közgyűlésekre rendszertelen intervallumokban került sor, egészen 1486-ig, mikor is I. Mátyás eltörölte őket.

A Magyar Királyságban a fenti intézményeken kívül az úriszék intézménye is működött, melyen belül a földesurak kevésbé súlyos ügyekben ítélezhettek jobbágyaik és familiárisaik, valamint azoknak családja felett. Halálbüntetést viszont csak abban az esetben voltak jogosultak kiszabni, ha az uralkodó pallosjogot adományozott nekik. Az első ilyen

⁴⁴ TRINGLI, István. *Bírósági szervezet a késő középkori Magyarországon*. In: *Rubicon történelmi magazin*. Vol. 30. no. 337-338. 2019. 9. o.

⁴⁵ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 36. o.

⁴⁶ SOKOLOVSKÝ, Leon. *Miestna správa a súdnictvo na Slovensku do roku 1918*. In: *Kriminalita bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského. 2007. 12. o.

⁴⁷ BÓNIS, György – DEGRÉ, Alajos – VARGA, Endre. *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Budapest: Levéltárak Országos Központja. 1961. 7., 11. o.

⁴⁸ MAREK, Miloš. *Zločinnosť v stredoveku (podľa svedectva proskripčných listín)*. In: *Studia Historica Tyrnaviensia XII*. Krakov: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2011. 129. o.

kiváltságokat az Anjou dinasztia uralkodói kezdték el adományozni, de ez a gyakorlat csupán I. Lajos uralkodása alatt vált rendszeressé.⁴⁹ A magyar igazságszolgáltatási rendszer sajátos elemei közé tartoztak az egyházi bíróságok, amelyek az egyház tagjai felett ítéleztek a kánonjog alapján. Ezen bíróságok legfelsőbb fellebbviteli hatósága a pápai kúria volt Rómában. A középkor első századaiban az egyházi tisztviselők kiváltságos helyzetben voltak, és mentesültek a világi igazságszolgáltatás alól. Az egyházi bíróságok hatáskörét a későbbiekben egyes uralkodók, mint például Luxemburgi Zsigmond, I. Mátyás vagy II. Ulászló korlátozták, ami azt jelentette, hogy a késői középkorban már csak egyházi deliktumok ügyeiben ítélezhettek. Hatalmukat a reformáció is megingatta, amelynek során az erkölcsi és szexuális bűncselekmények kikerültek az egyházi igazságszolgáltatás hatásköréből.⁵⁰

3.2 Szabad királyi városok

A történelem első városainak kialakulása egészen az ókorig nyúlik vissza. A mai városok egy része az antik elődjeik alapjain áll, a történelmi Magyarország városainak létrejötte viszont a középkorra datálható. Ebben az időszakban Európán urbanizációs hullám söpört végig, amely természetesen hazánk településeinek fejlődésére is hatással volt. Ez a jelenség a középkori társadalmi fejlődés egyik legfontosabb tényezőjének tekinthető. Az urbanizációhoz hozzájárult az instabil társadalmi helyzet miatt kialakult általános nyugtalanság okozta megnövekedett mobilitás, valamint az üzlet és a kézművesség egyes központokban való koncentrációja. A város funkcióját tekintve a középkori társadalom megújulása által feltételezett közösségi formaként értelmezhető.⁵¹ A magyar városok fejlődését ezen impulzusok mellett a tatárjárás is befolyásolta, amely példátlan kihívás elé állította az uralkodót, IV. Bélat, akinek a katonai vereség mellett azzal is meg kellett küzdenie, hogy a tatárok lerombolták a 10. század óta formálódó településszerkezetet. A 13. századot így az újjászületés jellemezte, a várhálózat kiépítése mellett fokozatosan épültek az első városok is. Ezek az új típusú települések azonban nem véletlenszerűen, hanem különböző befolyásoló tényezők figyelembevételével jöttek létre. A városiasodás folyamatát elsősorban a nyersanyaglelőhelyek, kereskedelmi útvonalak, várak, püspöki székhelyek vagy

⁴⁹ TRINGLI, I. *Bírósági szervezet...*, 10-11. o.

⁵⁰ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 42. o.

⁵¹ GÖNCZI, Katalin. *A középkori város a jogtörténet szemszögéből*. In: *Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)*. Budapest: FONS Alapítvány. 1996, vol. 3, no. 1. s. 8.

mezőgazdasági központok földrajzi elhelyezkedése befolyásolta, hisz a legtöbb város ezen objektumok közelében jött létre. A Magyar Királyságban végbement urbanizációs folyamat másik fontos tényezője a Nyugat-Európából érkező vendégek (lat. hospes) beáramlása volt. Ezek a telepések többnyire német származásúak voltak, és azzal a céllal érkeztek, hogy benépesítsék az ország gyéren lakott területeit. Befolyásuk elsősorban a jog területén mutatkozott meg, magukkal hozták ugyanis a német jogi normákat, amelyek némi módosítással a magyar környezetben is érvényesültek.⁵²

A városok a középkori politikai berendezkedés különleges elemét képezték egyedi jogi státuszuk miatt is, amelyet a királyi privilégiumok garantáltak. Ezek az adománylevelek bizonyos jogokat biztosítottak számukra, mint például a városi testület és a város papjának szabad megválasztása vagy a vámmentesség, de meghatározták kötelezettségeiket is, mint például a különböző adók rendszeres befizetése vagy a király vendégül látásának kötelezettsége.⁵³ A városi autonómia legfőbb jellemzője az önkormányzattal való rendelkezés volt, amely szintén az említett királyi privilégiumokban volt rögzítve. A városok ellenpólusként működtek a középkori társadalom hierarchikus struktúrájával szemben. A városlakók viszonylagos jogi egyenlősége azonban nem vethető össze a mai polgári társadalomban ismert egyenlőséggel,⁵⁴ mivel nem hagyhatjuk figyelmen kívül a városokban egyértelműen jelenlévő hatalmi tényezőket. Bár a polgárok részt vehettek az országgyűléseken, befolyásuk a politikai eseményekre sokkalta kisebb volt, mint a nemességé vagy a klérusé, mivel ún. kollektív nobilitással rendelkeztek, azaz a kiváltságok magát a városi társadalmat mint közösséget illették, nem pedig az egyéneket. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a szabad királyi városok csak egy közös szavazattal rendelkeztek az országgyűléseken.

A 14. században végbement gazdasági fellendülés magával hozta a városok virágzását is. Az Anjou-dinasztia uralkodói tisztában voltak az urbanizációban rejlő gazdasági potenciállal. A városok által biztosított hasznát a királyok a tartományurak elleni harcra kívánták felhasználni, így a városok tulajdonképpen megerősítették az uralkodó központi hatalmát,⁵⁵ akik hozzájuk fordulhattak, ha kölcsönre volt szükségük. Mindemellett a városok

⁵² SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 8-9. o.

⁵³ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 10. o.

⁵⁴ GÖNCZI, K. *A középkori város...*, 14. o.

⁵⁵ MITTÁK, Ferenc. *Képes magyar história*. Debrecen: TKK. 2008. 100. o.

önálló és önellátó működése megkönnyítette a király dolgát, hiszen az igazgatásukkal járó feladatok nem órá háruhtak.⁵⁶

A városok fejlődése a következő időszakban is folytatódott, ami az ilyen települések két alaptípusának kialakulásához vezetett, nevezetesen a fejlett, legtöbb esetben erősített városokéhoz (lat. *civitates*), valamint a kisebb városokéhoz (lat. *oppida*).⁵⁷ Ebben az időszakban kezdett alakot öltetni a városok különböző jogi kategóriákra való felosztása. A szabad királyi városok közvetlenül az uralkodónak voltak alárendelve, és abban különböztek a falvaktól és a többi várostól, hogy jelentős, sőt, a büntetőjog esetében teljes jogi autonómiával rendelkeztek. Emellett lakosaik jelentős gazdasági, vallási és társadalmi előnyöket is élveztek.⁵⁸ A szabad királyi városok alkategóriáit a személynöki és a tárnoki városok alkották. A tárnoki városok, melyek közé például Buda, Pozsony, és Kassa tartozott, jogi vitákban a tárnokmesterhez fellebbezhettek. Kezdetben ez a lehetőség büntetőjogi ügyekre is kiterjedt, de a 15. század folyamán a tárnokmester hatásköre a magánjogi ügyekre szűkült. A személynöki városok, mint Székesfehérvár, Esztergom, vagy Lőcse, legfelsőbb fellebbviteli szerve a személynöki ítélőszék volt. Ebbe a kategóriába tartoztak a bányavárosok is. Azon városok, amelyek egyik fent említett csoportba sem sorolhatóak be, az úriszék illetékeségi körébe tartoztak, fellebbezés esetén pedig a megyei törvényszékhez fordulhattak.⁵⁹

Bár a városok jelentősége a Magyar Királyság történetében megkérdőjelezhetetlen, befolyásuk mégsem volt olyan nagy, mint a kontinens nyugati részein lévő városoké. Inkább a politikai küzdelmek alkalmi szereplőiként funkcionáltak, különösen azokban az időkben, amikor az uralkodónak vagy a nemeseknek szükségük volt a segítségükre. Politikai ráhatásuk mindvégig ingadozó volt, ami tükröződött az országgyűléseken való részvételükben is.⁶⁰

3.3 Önkormányzat és igazságszolgáltatás

Mivel dolgozatom elsősorban a szabad királyi városokra összpontosít, fontosnak tartom, hogy közelebbi betekintést nyújtsak igazságszolgáltatásuk és önkormányzatuk működésébe is. A történelmi Magyarország szabad királyi városai szinte azonos

⁵⁶ ŠTEFÁNIK, M. *Mesto, jeho pojem...*, 35. o.

⁵⁷ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 12. o.

⁵⁸ H. NÉMETH, István. *Szabad királyi városok. A polgári önkormányzat kezdetei Magyarországon*. In: *Rubicon történelmi magazin*. vol. 29, no. 3-4. 2018. 101-102., 108. o.

⁵⁹ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 43-45. o.

⁶⁰ ŠTEFÁNIK, M. *Mesto, jeho pojem...*, 63. o.

önkormányzati struktúrával rendelkeztek, ezért is lehetséges őket együttesen bemutatni. A 13. és 14. század időszakában fordulópont következett a városok karakterének alakulásában. Az uralkodók ugyanis privilégiumokat adományoztak nekik, amelyek különleges státuszt biztosítottak a városlakók számára. A szabad királyi városok formálódásának egyik mérföldköve a Luxemburgi Zsigmond által 1405-ben kiadott dekrétuma (decretum minus) volt, amelyben megerősítette a városok egyéni kiváltságait azzal a céllal, hogy egységes jogrendszert hozzon létre bennük.⁶¹ A rendelet jelentős változást hozott a Tripartitumban leírt helyzetükhöz képest. Werbőczy szerint ugyanis sem a nemességnek, sem pedig a városoknak nem volt joguk a területükön köztörvényes bűncselekményeket elkövető személyek elítélésére. A dekrétum elfogadása után a városok hatáskörei kibővültek, és immár a köztörvényes bűnözők és a proskribált személyek feletti ítélkezésre is kiterjedt.

Ezen folyamat eredményeképpen a városok saját önkormányzattal rendelkező területi egységekké váltak, élükön a bíróval, aki a városi önkormányzat vezetője és a bírói hatalom gyakorlója is volt, és az esküdszékkal, amely általában 12 főből állt.⁶² A városi közigazgatási apparátus szerves részét képezte a bíró és az esküdszék mellett a külső tanács, amely a városi közösség tagjaiból, azaz a kiváltságos polgárok közé tartozó, polgárjogokkal rendelkező személyekből állt. A tanács tagjainak tisztsége élethosszig tartott, és hatáskörükbe tartozott a bíró és az esküdszék éves megválasztása.⁶³ A bíró szabad megválasztása volt az egyik legfontosabb városi kiváltság, mely a városok számára adományozott első privilégiumok egyik jellegzetes komponensét képezte. Más európai országokkal ellentétben a történelmi Magyarországon az öröklődő bírói tisztség inkább specifikum volt, nem pedig megszokott gyakorlat.⁶⁴ A bírón kívül azonban a városi önkormányzat más tagjai is kivették a részüket a város igazgatásában.

A városi közigazgatás egyik említésre méltó tagja a hóhér volt, aki a középkori és kora újkori büntetőjog ellentmondásos figurájaként került be a köztudatba. Alakja általában ambivalens reakciókat váltott ki a nép körében. A középkor elején a hóhér kivételes társadalmi pozíciót töltött be; a városi közösség megbecsült tagja volt, akinek gyakran tulajdonítottak mágikus erőt, és akihez az emberek gyakran fordultak tanácsért széleskörű orvosi ismeretei miatt. A hóhértársaság megítélésében a 16. században állt be változás,

⁶¹ PAPÁČ, Richard. *Maleficz. Ako sa súdilo a trestalo v Košiciach v 16. storočí*. Košice: Dana Kušnírová - HistoricKE. 2019. 17. o.

⁶² Kolektív autorov. *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Prodama. 2010. 7. o.

⁶³ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 53-54. o.

⁶⁴ MAGDOŠKO, Drahošlav. *Mestský status, súdnictvo a právo meča. Niekoľko poznámok k vývoju šarišských kráľovských miest v 14. storočí*. In: *Mesto a dejiny*. Vol. 7. no. 1. 2018. 53. o.

amikor is a hóhérok feladatai kibővültek olyan tisztátalannak tekintett munkákkal, mint a csatornatisztítás, a kóbor kutyák befogása vagy az elhullott állatok elszállítása. A szakmát ezen tevékenységek miatt tisztátalannak és becstelennek tekintették, ezenkívül az a tény, hogy a hóhérok a kínzások, a megalázó büntetések és a kivégzések végrehajtása során kapcsolatba kerültek a halállal és a szenvedéssel, szintén fontos szerepet játszott a megítélésükben. A városlakók negatív hozzáállása a hóhérokhoz olyan szintre jutott, hogy a társadalom periferiájára szorultak. Ez a jelenség például abban nyilvánult meg, hogy a hóhérnak külön fenntartott helye volt a fogadóban és a templomban, ezáltal elszigetelték a többi jelenlévőtől. Ezenkívül a hóhérok érintésére egyfajta megbélyegzésként tekintettek, amely megfosztotta az adott személyt a becsületétől. Éppen ezért számított enyhített ítéletnek, ha egy elítéltet megkíméltek a hóhér érintésétől, és helyette mondjuk a hóhér egyik segédje hajtotta végre a büntetést.⁶⁵

A városkapitány volt a város rendfenntartó erőinek vezetője, aki az adott település rendjének biztosításáért és a tűzvészek megelőzéséért felelt, míg a közigazgatási és gazdasági ügyek a bíró irányítása alá tartoztak.⁶⁶ A városvezetés ezen tagjai irányították tehát a települések működését, és ezenkívül a bírósági ügyekkel is foglalkoztak. Az igazságszolgáltatás és az önkormányzat párhuzamos, azonos szervek általi irányítása az államiság kezdeteitől egészen a Bach-rendszer létrejöttéig, azaz XIX. század második feléig tartott.⁶⁷

3.4 Jogrend és jogforrások

Mint már említettem, a középkori és kora újkori Magyar Királyság jogrendszerét a partikularizmus és a következetlenség jellemezte. Ezért is fontos a jogforrások kutatása, mivel ezek kiindulópontként szolgálhatnak a történészek számára az e területen végzett kutatásokhoz. A jogi normák vizsgálatával betekintést nyerhetünk a társadalom működésébe, hiszen ezek a normák az adott korban felmerülő problémákra adott válaszként értelmezhetők, így tükrözik a társadalmi helyzetet is.⁶⁸

⁶⁵ Elhangzott PhDr. Katarína Nádaská, PhD *A középkori igazságszolgáltatás és a hóhérmesterség* című online előadásának keretén belül 2021. 04. 21-én.

⁶⁶ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 38. o.

⁶⁷ SOKOLOVSKÝ, L. *Miestna správa...*, 20. o.

⁶⁸ GÖNCZI, K. *A középkori város...*, 26. o.

A középkori és kora újkori magyar jogszolgáltatás komplex írásos anyagrendszerre támaszkodott, amely magában foglalta a privilégiumokat és a különböző joggyűjteményeket, de felfedezhetőek benne a szokásjog elemei is, mivel 12. századig a szokásjog volt az irányadó az ügyek megítélésében, és a gyakorlatban a jogi hagyományok szájhagyomány útján való továbbadása érvényesült. A jogi normák lejegyzésének kezdetei a királyi privilégiumokhoz köthetők.⁶⁹ A Magyar Királyság városainak esetében ezek a kiváltságlevelek gyakran tartalmaztak utalásokat a német városi jog átvételére. Az esetek többségében nürnbergi vagy magdeburgi jogi normákról volt szó, de fontos megjegyezni, hogy a magyar városok nem vették át teljes egészében a német városok jogát, joggyakorlatuk továbbra is a szokásjogra támaszkodott.⁷⁰ Idővel a városok elkezdtek összeállítani a saját joggyűjteményeiket is, amelyek a különböző formuláskönyvek, kódexek és statútumok mellett értékes jogforrássá váltak. Ezen fejlődésnek virágzó időszaka volt a 15. század, amikor olyan joggyűjtemények születtek, mint a *Budai*, a *Pozsonyi* és a *Zsolnai jogkönyv*, vagy a szepesi szászok joggyűjteménye, a *Szepesség Jogkönyve (Zipser Willkür)*.⁷¹ A jogügyek tárgyalása során külföldi eredetű joggyűjteményeket is felhasználtak, mint például a *Constitutio Criminalis Carolina*, V. Károly császár 1532-ben létrehozott törvénykönyve; a *Praxis Criminalis Ferdinandae*, III. Ferdinánd császár 1655-ben kiadott Alsó-Ausztriára vonatkozó kódexe; vagy a *Constitutio Criminalis Theresiana*, Mária Terézia által 1768-ban kiadott kódex. A szabad királyi városokban a tárnokjog érvényesült, amelyet a *Tárnokjogi kódex* foglalt össze.⁷² A 16. században jött létre Werbőczy István kulcsfontosságú joggyűjteménye, a *Tripartitum*, mely a szokásjog elemeit foglalta magába. A *Tripartitum* bár nem lépett hatályba törvényként, viszont a gyakorlatban évekig keresztül alkalmazták jogforrásként.⁷³

Mindemellett a valós ügyek bírósági jegyzőkönyvei és a joggyűjteményekben található írott törvények összehasonlításánál sok esetben találkozhatunk ellentmondásokkal, ráadásul gyakran előfordult, hogy a leírásban nem közölték, hogy az adott ítélet kiszabásánál melyik konkrét jogforrásra támaszkodtak.⁷⁴ Az effajta eltéréseket az indokolhatja, hogy a szokásjog a középkor egésze alatt fenntartotta befolyását a joggyakorlat felett. Ezenkívül nem létezett egy egységes törvénykönyv, amely az egész királyságban érvényes lett volna, ezért az ország

⁶⁹ GÖNCZI, K. *A középkori város...*, 27. o.

⁷⁰ SEGEŠ, Vladimír. *Prešporský pitaval*. Bratislava: Perfekt. 2005. 9. o.

⁷¹ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 9. o.

⁷² SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 99-100. o.

⁷³ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 48. o.

⁷⁴ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 48-49. o.

különböző területein megfigyelhető különbségek voltak az ítélkezésben. Gyakori probléma volt, hogy a bíróságok nem rendelkeztek az egyes ügyek megítéléséhez szükséges szabályokkal. Ilyenkor külföldi bírósági rendszerekhez voltak kénytelenek fordulni. A helyzetet még az a tény is bonyolította, hogy a törvények jogerejét nagyban befolyásolta a különböző kiváltságok és mentességek sokszínű rendszere, amit szintén figyelembe kell venni a jogrendszer kutatásakor.

4 Kassa és a Pozsony büntetőjogi gyakorlatának összehasonlítása

4.1 Az összehasonlítás alapjai

A történelmi Magyarország jogrendszerének összetettsége miatt a városok büntetőjogi gyakorlatának kutatása nehéz feladatnak minősül. Ennek ellenére több történész is nekilátott, akik megpróbáltak minél holisztikusabb képet adni a szóban forgó városok igazságszolgáltatási rendszerének működéséről, de a forrásanyag hézagossága és rendezetlensége miatt számos buktatóba ütköztek. Annak ellenére, hogy a 16. század vízválasztónak számít a fennmaradt dokumentumok számának növekedése szempontjából, a fennmaradt feljegyzések következetlensége miatt szinte lehetetlen releváns statisztikákat készíteni belőlük. A források szervezetlenségén túl a látens bűnözés, és a bírósági nyilvántartások vezetésének eltérő stílusa is problémát jelentenek.⁷⁵ A történészek következtetéseikben megjegyezték, hogy a témában nagy kutatási potenciál rejlik, és a komparáció módszerét tüntették fel alkalmas módszerként a témával kapcsolatos ismeretek bővítésére. Ebben a fejezetben tehát megkísérlem összehasonlítani Kassa és Pozsony városainak büntetőjogi gyakorlatát az említett szerzők munkáiból szerzett ismereteim alapján. A rendelkezésemre álló szakirodalom a késő középkor és a kora újkor időszakát tárgyalja. Szeghyová munkája a Pentapolitana városainak 16. századi joggyakorlatával foglalkozó széleskörű levéltári anyag kutatásán alapul. Papáč kutatása Kassa város bírósági nyilvántartásából indult ki, míg Segeš a pozsonyi kamarakönyvek feljegyzéseit használta fel az 1490/1491. adóévtől az 1526/1527. adóévig⁷⁶.

⁷⁵ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 27-28. o.

⁷⁶ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 202. o.

4.2 A bűncselekmények és büntetések osztályozása

Bár az esetek megítélését különböző tényezők befolyásolták, a bűncselekmények klasszifikációja mégiscsak fontos volt az ítélethozatal szempontjából. Míg Kassán a privilégiumok és rendeletek mellett főként a tárnokjog és a *Constitutio criminalis Carolina* törvényei voltak irányadóak⁷⁷, addig Pozsonyban a magyar jogrend és a nürnbergi jogkör keveréke volt a mérvadó, amely *Pozsonyi jogkönyvben* került rögzítésre⁷⁸. A két város jogrendszerének közös jellemzője volt, hogy egy bizonyos előre kialakított rendszer szerint hoztak ítéleteket. A Vladimír Segeš által a magyar viszonyokra általánosan érvényesnek tartott bűncselekményi klasszifikáció ezen városokra is érvényes volt. E besorolás szerint a büntetteket köz- és magánbűncselekményekre osztották. A közbűncselekmények (*delictum publicum*) közé tartoztak az állam és a társadalom ellen elkövetett büntettek, a magánjogi deliktumok (*delictum privatum*) közé pedig a magánszemélyek ellen elkövetett tettek, mint az erőszak, a becsületsértés, a testi sértés, a károkozás és a rágalmazás.⁷⁹

A Magyar Királyságban a középkor és a kora újkor fordulóján a leggyakoribb kivégzési módok közé a lefejezést és az akasztást sorolhatjuk. Konkrétan az összehasonlított városokban, Kassán és Pozsonyban egyaránt az akasztás volt a leggyakrabban alkalmazott kivégzési módszer.⁸⁰ A büntetés kiszabása az elkövetők társadalmi státuszától és nemétől, a bűncselekmény megítélésétől és súlyosságától is függött. Az esetek értékelésénél jelentős súlyosbító körülménynek számított a visszaesés, amely súlyos következményekkel járt, és gyakran halálbüntetéssel végződött. Az ítéletet befolyásolhatta a hatóságok individuális hozzáállása, valamint az ügy körülményei. Az élet elleni bűncselekményeket kiváltképp szigorúan büntették. Gyilkosság esetén fontos megítélési kritérium volt, hogy emberölésről, azaz az élet nem szándékos kioltásáról, vagy gyilkosságról, azaz bizonyítható szándékkal elkövetett emberölésről van-e szó. Ezenkívül fontos tényező volt az áldozat családtagjainak hozzáállása az ügyhöz. A kérdés az volt, hogy megbékéltek-e a homágium kifizetésével,⁸¹ vagy követelték az elkövető megbüntetését.⁸² Az élet elleni bűncselekmények típusainak megítélésénél kulcsfontosságúak voltak a tanúk, akik igazolni tudták, hogyan is történt a bűncselekmény és milyen indítéka volt az elkövetőnek. A gyilkosságot érthető módon

⁷⁷ PAPÁČ, R. *Maleficz...*, 4. o.

⁷⁸ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 119. o.

⁷⁹ SEGEŠ, Vladimír. *Zločin a trest v uhorskom feudálnom trestnom práve*. In: *Kriminalita bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského. 2007. 28. o.

⁸⁰ Az összes kivégzés 34 százalékát tette ki

⁸¹ Értsd. kompenzáció

⁸² SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 103. o.

szigorúbban büntették, mint az emberölést, ráadásul az áldozat és a gyilkos közötti rokoni kapcsolat súlyosbító tényezőnek számított.

A vagyon elleni bűncselekmények esetében figyelembe vették, hogy a bűncselekmény egyszerű lopás vagy rablás volt-e. A vizsgált időszakban a leggyakrabban elkövetett bűncselekmény a lopás volt,⁸³ amely körülményeiben különbözött a rablástól. Ezen bűncselekmény esetében a férfiakra és nőkre kiszabott büntetések között feltűnő különbség figyelhető meg. Míg a férfiaknál a kivégzés általános módja az akasztás volt, a nőket általában vízbe fojtással végezték ki. Fontos megjegyezni, hogy a vízbe fojtásra tipikusan női büntetésformaként tekinthetünk, amely a korábban alkalmazott istenítétek formáiból eredt.⁸⁴ Az akasztás megalázó büntetésnek számított, amely nemcsak magára az elkövetőre, hanem annak egész családjára is szégyent hozott. Mivel bevett szokás volt, hogy a kivégzett delikvens holttestét elrettentő példaként az akasztófán hagyták, gyakran előfordult, hogy a családtagok ellopták a holttestet, hogy minél hamarabb megszabaduljanak a szégyentől, és hogy szeretteiknek lelki nyugalmat biztosítsanak. Voltak olyan esetek is, amikor a kivégzettek egyes testrészei tűntek el, mivel a korabeli hiedelem szerint azok gyógyító erővel bírtak.⁸⁵ A lopás megítélését olyan körülmények befolyásolták, mint például az ellopott tárgyak értéke vagy megőrzése, illetve az károsultak hozzáállása az ügghöz. Általában azt sem hagyták figyelmen kívül, hogy hol és hogyan került sor a lopásra.⁸⁶ A rablógyilkosság különösen súlyos bűncselekménynek számított, amelyért rendkívül szigorú büntetéseket szabtak ki. Mai szemmel nézve furcsának tűnhet, hogy a rablást a gyilkosságnál is súlyosabban szankcionálták.⁸⁷ Richard van Dülmen szerint ez a jelenség azzal magyarázható, hogy a megalázó büntetések a többé-kevésbé titokban elkövetett bűncselekmények elkövetőit sújtották, míg a kevésbé megszégyenítő kivégzést azok érdemelték ki, akik a büntettet nyilvánosan hajtották végre.⁸⁸ Ezen elmélet hiányossága az, hogy nem veszi figyelembe azt a tényt, hogy a gyilkosságokat általában az éj leple alatt követték el, a gyilkosokat mégsem a legmegalázóbb kivégzési formával büntették.

A középkor és a kora újkor fordulóján hazánkban a halálbüntetések között olyan büntetések szerepeltek, mint a vízbe fojtás, vagy az élve eltemetés; de Kassa esetében találhatunk említést felnégyelésről, Pozsonyban pedig született ítélet máglya általi halálról is.

⁸³ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 86. o.

⁸⁴ BÓDINÉ BELIZNAI, K. *Kivégzési rituálék...*, 41. o.

⁸⁵ BÓDINÉ BELIZNAI, K. *Kivégzési rituálék...*, 36-37. o.

⁸⁶ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 86-87. o.

⁸⁷ Ez a gondolat megjelenik Szeghyová (152.) és Monestier (158-159.) munkájában is

⁸⁸ DULMEN, R. *Divadlo hrůzy...*, 105. o.

A máglyahalál nemcsak hogy kemény büntetés volt, hanem szimbolikus jelentéssel is bírt. Ez a büntetési forma a tükröző büntetések kategóriájába tartozott, és leggyakrabban a gyújtogatás büntetéseért szabták ki, amely különösen súlyos bűncselekménynek számított, mivel a középkorban nagyon kedvezőek voltak a feltételek a tüzek terjedéséhez, így hamar alakultak ki pusztító tűzvészek. A korabeli társadalom a gyújtogatók szigorú szankcionálásával igyekezett csökkenteni a tűzveszélyt, és már maga a gyújtogatással való fenyegetőzés is súlyos bűncselekménynek számított.⁸⁹ Az általam vizsgált időszakban csupán egyetlen alkalommal alkalmazták a karóba húzást, mint kivégzési formát, nevezetesen Kassán, kémkedésért és lopásért.⁹⁰ Kassán a házasságtörést elkövető nőket általában vízbe fojtással büntették.⁹¹ Pozsonyban ez a büntetési nem ritkábban fordult elő, de ebben a városban is csak nőket végeztek ki ilyen módon⁹². A kivégzési rituáléhoz az is hozzátartozott, hogy az elítélt nőknek saját maguknak kellett megvarrniuk a zsákot, amelybe később belefojtották őket.⁹³

Ismertek olyan feljegyzések is, amelyekben nem kerül említésre a kivégzés módja, de mindezt figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy a fent említett halálos ítéleteken kívül a források nem említenek más típusú kivégzési formákat az általam megfigyelt városokban a vizsgált időszakban. A kivégzéseket mindkét városban a hóhérok hajtották végre. Pozsony 1291-től, azaz a királyi kiváltság adományozásának évétől kezdve bizonyíthatóan rendelkezett saját hóhérral.⁹⁴ A kassai hóhérok tevékenységéről is keletkeztek feljegyzések, mégpedig az 1533-as városi számlakönyvben, amelyben nyomon követhető a heti fizetésük.⁹⁵

⁸⁹ ŠTEFÁNIK, Martin. *Majetková kriminalita v stredovekej Bratislave podľa prvej knihy mestského súdnictva – Aechtbuch*. In: *Kriminalita bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského. 2007. 47. o.

⁹⁰ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 148. o.

⁹¹ PAPÁČ, R. *Maleficz...*, 83. o.

⁹² SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 204. o.

⁹³ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 148. o.

⁹⁴ ŠPIESZ, Anton. *Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680-1780*. Východoslovenské vydavateľstvo. 1983. 9. o.

⁹⁵ PAPÁČ, R. *Maleficz...*, 36. o.

4.3 A bűnelkövetők származása és neme

Az elítéltek neme és származása szintén érdekes tényezőnek számít, amit a téma kutatásánál érdemes figyelembe venni. A bűnelkövetők nemével Szeghyová és Papáč foglalkoznak alaposabban munkáikban, de a bűnözés ezen aspektusaira való rövid kitérések megtalálhatók Segeš könyvében is. A kassai joggyakorlat vizsgálata alapján a középkor és a kora újkor fordulóján bizonyos bűncselekményeket és kivégzési formákat tipikusan „nőinek” minősíthetünk. Kassán a nőket leggyakrabban szexuális vagy erkölcsi bűncselekményekért, különösen házasságtörésért büntették. A becsület kérdése fontos részét képezte az emberek korabeli megítélésének, azonban a becsületnek nem egyforma koncepciója vonatkozott a társadalom összes tagjára. Az tisztesség egészen mást jelentett a nők számára, mint a férfiakéra. Míg a nők becsületét a társadalmi státusz és a szexualitás terén tanúsított viselkedés határozta meg, addig a férfiak becsületét a társadalmi helyzetükön kívül olyan tényezők befolyásolták, mint a foglalkozás vagy az anyagi háttér. Ezen különbség abban is megmutatkozott, hogy a nőket gyakrabban és szigorúbban büntették szexuális bűncselekményekért, mint a férfiakat, és a becsületük elvesztése komoly veszélyt jelentett társadalmi státuszukra is.⁹⁶ A 16. században, a társadalom fokozódó moralizációjának időszakában a szexuális bűncselekmények száma megnőtt, így egyre több nőt állítottak bíróság elé. Az egyetlen olyan büntett, amit szinte kizárólag nők követtek el, az infanticídium volt. Ezen bűncselekmények kiváltó oka leggyakrabban házasságtörésből vagy paráznaságból eredő nem kívánt terhesség volt. Mivel ezeket az erkölcsi büntetteket nagyon szigorúan büntették, a nők a hasonló kényes ügyeket a gyermek megölésével oldották meg. Kassán hat esetben fordult elő gyermekgyilkosság, melyekért az elkövető nőket száműzéssel, és akasztófa alá való eltemetéssel büntették.⁹⁷ Az élve eltemetés tipikus női büntetésnem volt, amelyet elsősorban az infanticídium elkövetőivel szemben alkalmaztak.⁹⁸ Ezen megállapítások mellett Szeghyová rámutatott a női és férfi bűnözés közötti általános különbségekre is. A férfiak bűncselekmények sokkal szélesebb skáláját követték el, mint a nők, akiket szinte kizárólag a fent említett deliktumok elkövetése miatt ítélték el. A szerző figyelemre méltó megállapítása, hogy Kassán magasabb volt a bűnelkövető nők aránya, mint a Pentapolitana többi városában. Ezen jelenség lehetséges okaként a városok bírósági ügyeinek eltérő stílusú nyilvántartását jelöli meg.⁹⁹ Pozsonyban is találhatunk utalásokat

⁹⁶ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 161. o.

⁹⁷ PAPÁČ, R. *Maleficz...*, 115-116. o.

⁹⁸ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 148. o.

jellemzően női bűncselekményekre és büntetésekre. Segeš munkájában arra a következtetésre jutott, hogy az általa vizsgált időszakban a nőket mindössze kétféle halálbüntetéssel szankcionálták, nevezetesen vízbe fojtással és máglyahalállal.¹⁰⁰ Papáč Kassára fókuszáló kutatásai alapján megállapíthatjuk, hogy a lopás és rablás büntetési tipikusan férfiak által elkövetett deliktumok voltak, tekintve, hogy az általa vizsgált időszakban szinte kizárólag férfiakat ítélték el értük.¹⁰¹

A vallás elleni bűncselekmények sajátos komponense volt a boszorkányság, amely tipikusan női bűncselekménynek számított. A berögződött sztereotípiák ellenére a boszorkányperek csúcspontjának időszaka Magyarországon nem a középkorra tehető. Effajta perekre hazánkban csak a kora újkortól kezdve került sor, akkor is csak kis számban, mindemellett az elítéltek többségére enyhe büntetéseket szabtak ki.¹⁰² Kimondhatjuk tehát, hogy a középkori Magyarországon nem voltak tömeges, máglyahalállal végződő boszorkányüldözések, ahogy az a populáris kultúrában gyakran megjelenik.

A bűnelkövetők származását kutatásaikban Papáč és Segeš is tárgyalja. Papáč szerint a kassai bűnözők túlnyomó többsége a város és annak domíniumainak lakosa volt, bár a találhatunk köztük külföldről, különösen Lengyelországból származó személyeket is.¹⁰³ Segeš érdekes megállapításra jutott Pozsonyról szóló munkájában, melyben arra a következtetésre jutott, hogy a város és környékének lakosai a kivégzetteknek csak elenyésző százalékát tették ki az általa vizsgált időszakban. Pozsonyban Kassával ellentétben a legtöbb halálraítélt külföldi származású volt.¹⁰⁴

4.4 Kivégzési helyszínek

A fent említett szerzők kutatásuk alapján azt állapították meg, hogy a lopást elkövető bűnözőket általában mindkét városban akasztásra ítélték. A kivégzésnek ezen a formáját az akasztófán, bizonyos esetekben a pellengéren, vagy a városháza hajtották végre. Az akasztófát, mint a legmegszégyenítőbb kivégzési helyszínt, leggyakrabban a város szélén,

⁹⁹ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 162. o.

¹⁰⁰ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 204. o.

¹⁰¹ PAPÁČ, R. *Maleficz...*, 76-78. o.

¹⁰² LENGYELOVÁ, Tünde. *Bosorky – Špecifický druh zločinnosti žien v období raného novoveku*. In: *Kriminalita bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského. 2007. 174., 184. o.

¹⁰³ PAPÁČ, R. *Maleficz...*, 128. o.

¹⁰⁴ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 204. o.

valamilyen magaslaton helyezték el, hogy nagyobb távolságból is jól látható legyen.¹⁰⁵ Az elkövető városi társadalomból való exkommunikációjának jelképéül szolgált, amely annak halála után is érvényben maradt.¹⁰⁶ Kassán az Akasztófa-hegyen állt egy akasztófa, amelynek létezéséről egy 1400-ból származó írásos említés tanúskodik.¹⁰⁷ Ebben az esetben is nyilvánvaló az építők azon szándéka, hogy a vesztőhelyet minél láthatóbbá tegyék. Az akasztófa a Kassától délre fekvő magaslaton állt, és a Budára vezető forgalmas országútról is jól látható volt. Kassán az akasztások mellett itt hajtották végre a kerékbetöréseket is, amely talán a legkegyetlenebb büntetési forma volt, amit a bíróságok kiszabhattak ebben a korszakban. A Richard Papáč által vizsgált időszakban Kassán kilenc ilyen büntetést hajtottak végre.¹⁰⁸ Pozsony esetében nem rendelkezünk olyan forrásokkal, amelyekből kiderülne hol hajtották végre a kerékbetöréseket, de Segeš szerint az effajta kivégzések a bitófánál vagy a városháza előtti oszlopnál zajlottak. Pozsonyban az akasztófa a Mihály-kapu előtt állt, ami azt bizonyítja, hogy ebben a városban is figyelembe vették a vesztőhely elrettentő funkcióját, amelyet egy jól látható és frekvenciált helyen állítottak fel. Pozsonyban is történtek kerékbetörés általi kivégzések – Kassától eltérően meglehetősen nagy számban, hiszen az összes kivégzési mód közel 15 százalékát tették ki - és néhány esetben máglyahalállal is büntettek elítélteket.¹⁰⁹ Megállapíthatjuk tehát, hogy Kassán ritkán alkalmaztak kerékbetörést, csakis olyan különleges esetekben, amikor a város rendjének súlyos vagy többszörös megsértéséről volt szó. Pozsonyban viszont gyakoribb volt a kivégzésnek ezen formája. Az akasztófa a megszégyenítő kivégzések helyéül szolgált, ahol általában tolvajokat végeztek ki. A halálbüntetés legkegyetlenebb formáit, például a kerékbetörést vagy a máglyán való elégetést is az akasztófa közelében hajtották végre, ami hozzájárult az említett kivégzési módok elrettentő hatásához.

A kivégzések leggyakoribb formája a lefejezés volt. Ezt tartották a legnemesebb kivégzési módnak, amely a nyugat-európai országokban a nemesség kiváltsága volt, de a Magyar Királyságban különböző társadalmi háttérű bűnözők büntetésére alkalmazták.¹¹⁰ A lefejezést általában a bitón hajtották végre. Kassa esetében több említés is esik az ilyen típusú kivégzőhelyek elhelyezkedéséről, melyek szerint a 16. században a Felső Külvárosban, a 17. században pedig az Alsó Külvárosban állt a bitó, a korábbi időszakokban pedig a

¹⁰⁵ PAPÁČ, R. *Maleficz...*, 76. o.

¹⁰⁶ SZEGHYOVÁ, B. *Topografia súdnictva...*, 21-22. o.

¹⁰⁷ PAPÁČ, R. *Maleficz...*, 74. o.

¹⁰⁸ PAPÁČ, R. *Maleficz...*, 76. o.

¹⁰⁹ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 202. o.

¹¹⁰ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 151. o.

városfalakon kívül helyezkedett el.¹¹¹ A bitó mellett az elítélteket a városháza melletti téren felállított pellengéren is lefejezhették, ami kisebb szégyent jelentett, mint a bitón történő kivégzés.¹¹² Kassán a bűncselekmények különböző formáit szankcionálták lefejezéssel, a gyilkosságtól kezdve a lopáson és házasságtörésen át a bigámiáig, és nem tettek különbséget az elítéltek társadalmi státusza között.¹¹³ Pozsonyban leggyakrabban az erőszaktevőket és az erkölcsi vétségeket elkövetőket fejezték le.¹¹⁴ Mivel a lefejezést tekintették a legkevésbé szégyenteljes kivégzési módnak, az kivégzés eredeti formájának lefejezésre való módosítása az ítélet enyhítésének számított, ugyanis ezáltal nemcsak az elítélt, hanem annak családjának becsületét is megkímélték.

4.5 Különbségek és hasonlóságok a kassai és a pozsonyi büntetőjogi gyakorlatban

A kivégzések módjai és helyszínei több szempontból is szimbolikus jelleggel bírtak. Egyrészt elrettentő hatást voltak hivatottak gyakorolni a potenciális elkövetőkre, másrészt kifejezték a bűncselekmény súlyosságát, és tükrözték az elítélt társadalmi státuszát is. Ahogy Blanka Szeghyová is megjegyezte, a városi bírósági szervek nem rögzített keretek között működtek, hanem a jogi normák applikációját az egyes esetek körülményeihez igazították.¹¹⁵ Az ítéleteket általában a súlyosbító és enyhítő körülmények, az elkövetők származása, a tanúvallomások, és maguknak az önkormányzati bíróságoknak a szemlélete is befolyásolta. A késő középkori és kora újkori büntetőjogot tanulmányozó szerzők a forrásanyag rendezetlensége és hézagossága miatt azzal a problémával szembesültek, hogy nem lehetséges releváns statisztikákat készíteni, ami problematikussá teszi a téma kutatását. A tematika ismeretlen területeinek feltérképezéséhez a komparáció metódusát ajánlják, melynek segítségével lehetőségünk van bizonyos jelenségeket különböző szemszögekből vizsgálni. Ez a módszer került alkalmazásra munkám ezen fejezetében is. A Magyar Királyság két fontos szabad királyi városának, Kassa és Pozsony joggyakorlatának az összehasonlításánál számos közös vonásra bukkantam a bűncselekmények és az azokért kiszabott halálbüntetések tekintetében. Arra a következtetésre jutottam, hogy mindkét városban a

¹¹¹ PAPÁČ, R. *Maleficz...*, 78-79. o.

¹¹² PAPÁČ, R. *Maleficz...*, 80-81. o.

¹¹³ PAPÁČ, R. *Maleficz...*, 82. o.

¹¹⁴ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, 202. o.

¹¹⁵ SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax...*, 158. o.

magánbűncselekmények domináltak, viszont kapitális szankciót leggyakrabban a közbűncselekményekért szabtak ki. Az elkövetők túlnyomórészt a társadalom alacsonyabb rétegéhez tartozó férfiak voltak, de a források olyan büntetéseket is dokumentáltak, melyek tipikusan nők számára voltak kiszabva. Ezen tendenciák a női és férfi tisztesség eltérő megítélésével, valamint a nők és a férfiak bűnözői magatartásában felfedezhető különbségekkel magyarázhatók. A leggyakoribb kivégzési módok az akasztás és a lefejezés voltak. Az általam vizsgált városok büntetőjogi gyakorlatában csupán kivételes esetekben alkalmaztak keményebb büntetéseket, mint a kerékbe törés, a felnégyelés, vagy a máglyán való elégetés. Kassa és Pozsony szabad királyi városok joggyakorlata tehát nagyon hasonló volt, csupán elhanyagolható eltéréseket lehetséges bennük felfedezni. Ilyen például a külföldi elítéltek arányában mutatkozó különbség, mely arány Pozsonyban magasabb volt, mint Kassán.

5 Következtetés

A dolgozatom a halálbüntetés kérdésével foglalkozott a Magyar Királyság szabad királyi városaiban a középkor és a kora újkor fordulóján. A munka célja a középkor és a kora újkor városi közösségeinek bűnözéshez és büntetéshez való hozzáállásának a bemutatása, a magyarországi igazságszolgáltatási rendszer jellemzése, valamint Kassa és Pozsony városok joggyakorlatának összehasonlítása volt. Ezenkívül a szabad királyi városok kialakulása és státusza, valamint igazságszolgáltatásuk és önkormányzatuk működése is bemutatásra került. A dolgozat arra tesz kísérletet, hogy a jogtörténetben eddig alkalmazott tényszerű megközelítést ötvözze a kutatásban megjelenő, szociálintropológiai és kulturális szempontok figyelembevételére irányuló új tendenciákkal.

A büntetőjog elválaszthatatlan az emberi szabadságról és méltóságról alkotott eszmefuttatásoktól. A halálbüntetés témája politikai, jogi és filozófiai viták ellentmondásos részét képezte a felvilágosodás időszakától kezdve egészen napjainkig. A kapitális szankció kiszabása különböző bűncselekményekért az emberi társadalom létrejöttétől kezdve mindennapos jelenségnek számított. Az emberi élet mai felfogása összeegyeztethetetlen a középkori joggyakorlattal. A mai ember szemszögéből nézve a középkorban és a kora újkorban végrehajtott büntetések a brutalitás és az önkény megnyilvánulásainak tűnhetnek. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy ezekben az időszakokban az életkörülmények nagyon

nagy mértékben eltértek a maiaktól. Az emberi életet átmeneti állapotként értelmezték, amely a halálhoz, azaz a túlvilághoz vezet, amely a középkori gondolkodás középpontjában állt. Ezen ok miatt nem tulajdonítottak neki akkora jelentőséget, mint manapság, amihez hozzájárult az is, hogy a halálozási ráta sokkal magasabb volt, mint napjainkban, ezáltal a halált sokkal természetesebbnek érzékelték és könnyebben fogadták el, mint ahogy az a mai társadalomban történik. A középkorban és a kora újkorban a kivégzések és a testi fenyítések túlsúlya a börtönbüntetésekkel szemben azzal magyarázható, hogy a büntetőjogi rendszer alkalmazkodott a korszak zord életkörülményeihez. Mivel a lakosság általános életszínvonala alacsony volt, a börtönbüntetés nem tudott volna kellőképpen hatni az elkövetőkre, és nem járult volna hozzá a bűnmegelőzéshez, ráadásul az emberi szabadságot nem tartották túl nagyra, így annak átmeneti elvesztését nem tekintették elégségesen szigorú büntetésnek.¹¹⁶ A halálbüntetés betiltására vonatkozó első elképzelések a felvilágosodás korában születtek meg, a büntetőjogi rendszer átalakítása viszont hosszadalmas és bonyolult folyamat volt. Az abolicionista eszmék különösen a huszadik század második felében erősödtek fel. Ezen nézetek azóta komoly térhódításba kezdtek, melynek eredményeképp napjainkban a legtöbb országban már nem hajtanak végre kivégzéseket.

A dolgozat első fejezete a bűncselekmény és a büntetés fogalmaival, és azok történeti fejlődésével foglalkozik. A középkorban és a kora újkorban a bűn és a bűncselekmény fogalmi összefonódtak, főként az egyház ideológiai dominanciája miatt, amely komoly hatást gyakorolt az akkori társadalom gondolkodásmódjára. A bűnözők megbüntetése egyszerre több funkciót is betöltött. A nyilvános kivégzések elrettentő hatásán túl ezen szankciók a hatalom demonstrálására is szolgáltak, ezen felül didaktikai eszközként is hasznosak voltak, mivel szemléltették a társadalmi rend és a szociális normák megsértésének következményeit. Az alfejezetek a perek menetével, valamint a büntetések céljaival foglalkoznak. Az első fejezet egy rövid betekintést nyújt a témával foglalkozó történeti kutatásokba, melyeknél a múltban a jogtörténeti megközelítés dominált, manapság viszont a jogtörténeti kutatás interdiszciplináris formáját kezdik előnyben részesíteni, melyet a tényszerű, a szociálintropológiai és a kultúrtörténeti megközelítések kombinációja jellemez.

A dolgozat második fejezete a magyar királyság jogrendszerének sajátosságait tárgyalja, melynek legfőbb jellemzői a jogi partikularizmus és sokszínűség voltak. A bírósági hierarchia élén a kúria, azaz a királyi törvényszék állt. A kúria mellett a magyar

¹¹⁶ MEZEY, B. *Bűn és büntetés...*, 7-8. o.

igazságszolgáltatási apparátushoz tartoztak a megyei törvényszékek, a városi és egyházi bíróságok, valamint a nádori közgyűlések. Kutatásom során elsősorban a városi bíráskodásra összpontosítottam, így fontosnak tartottam kitérni a szabad királyi városok fejlődésére is, melyekről megállapítottam, hogy jogtörténeti szempontból a legfontosabb jellemzőjük a teljes jogi autonómia volt. Munkám során figyelmet szenteltem a magyar jogrend és a jogforrások tematikájára is. Megállapítható, hogy a magyar jogrendszer királyi privilégiumok, különböző joggyűjtemények, a német jogkörből átvett elemek, és a szokásjog kombinációja irányította. Az íratlan szokásjog fokozatosan írott formát öltött, és létrejöttek az első joggyűjtemények, mint például Werbőczy *Tripartituma*, vagy később a *Constitutio Criminalis Theresiana*. Az effajta átfogóbb gyűjtemények megjelenése ellenére továbbra is léteztek ellentmondások az írott jog és a joggyakorlat között, melyek okai főként a szokásjog tartósan fennálló befolyásában és az egész ország területére érvényes, egységes jogi szabályozás hiányában keresendőek.

A harmadik fejezetben a kiválasztott városok joggyakorlatának működését vizsgáltam komparációs módszer segítségével. Arra a következtetésre jutottam, hogy Kassa és Pozsony büntetőjogi gyakorlata nagyon hasonló volt, leszámítva a kisebb eltéréseket, amelyek főként az elítéltek származásához kapcsolódtak. Az egyes városok összehasonlításánál szükségszerű volt a bűncselekmények klasszifikációjának, valamint az egyes esetekben felmerülő súlyosbító és enyhítő körülményeknek figyelembevétele, mivel ezen tényezők nagymértékben befolyásolták az ítélethozatalt. Az egyik ilyen említésre való faktor az elkövetők neme volt, amely említésre került munkám harmadik fejezetében is. A rendelkezésekre álló szakirodalom alapján megállapítottam, hogy az általam kutatott időszakban a női és a férfi bűnözést más-más módon kezelték. Mindez az elkövetett bűncselekménytípusokban, tehát a tipikusan férfi és női deliktumokban, valamint a női és férfi becsület fogalmának eltérő értelmezésén mutatkozott meg, ami a kiszabott ítéletekben is tükröződött.

Miért is fontos tehát a halálbüntetés témájának kutatása? Ha meg szeretnénk érteni a társadalom működését, fontos megvizsgálni, hogyan reagál a működését fenyegető és rendjét megzavaró elemekre. A bűnözés történetének interdiszciplináris kutatása betekintést nyújthat a korabeli intézmények és jogrendszerek működésébe, miközben értékes információkkal szolgálhat a mindennapok történelméről és a korabeli ember mentalitásáról. Ezen ismeretek birtokában részletesebb képet alkothatunk a társadalom működéséről az adott korszakban. Dolgozatomban nem arra törekszik, hogy teljes egészében kimerítse ezt a sokrétű témát, csupán bevezetésül szolgál egy olyan tematikába, amely komoly kutatási potenciállal rendelkezik.

Felhasznált irodalom

Monográfiák

1. BECCARIA, Cesare. *A bűnökről és a büntetésekről*. Budapest: Eötvös József Kiadó. 1998. 74. o. ISBN 963-9024-52-X
2. BÓNIS, György – DEGRÉ, Alajos – VARGA, Endre. *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Budapest: Levéltárak Országos Központja. 1961. 208. o.
3. DULMEN, Richard. *Divadlo hrůzy. Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. Praha: Rybka Publishers, 2001. 230. o. ISBN 80-86182-44-4
4. FOCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat*. Praha: Nakladatelství DAUPHIN. 2000. 427. o. ISBN 80-86019-96-9
5. Kolektív autorov. *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Prodama. 2010. 629. o. ISBN 978-80-89396-11-5
6. MITTÁK, Ferenc. *Képes magyar história*. Debrecen: TKK. 2008. 664. o. ISBN 978-963-596-629-5
7. MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. Praha: Rybka Publishers. 1998. 405. o. ISBN 80-86182-05-3
8. MORTIER, Roland. *Az európai felvilágosodás fényei és árnyai*. Budapest: Gondolat Kiadó. 1983. 407. o. ISBN 963-281-232-8
9. PAPÁČ, Richard. *Maleficz. Ako sa súdilo a trestalo v Košiciach v 16. storočí*. Košice: Dana Kušnírová - HistoricKE. 2019. 159. o. ISBN 978-80-973120-1-5
10. SEGEŠ, Vladimír. *Prešporský pitaval*. Bratislava: Perfekt. 2005. 219. o. ISBN 80-8046-311-5
11. SZEGHYOVÁ, Blanka. *Súdnictvo a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. storočí*. Bratislava: Veda. 2016. 185. o. ISBN 978-80-224-1499-9

12. SZÜCS, Ferenc. *Teológiai etika*. Budapest: A református zsinati iroda tanulmányi osztálya. 1993. 315. o. ISBN 963-836-001-1
13. ŠPIESZ, Anton. *Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680- 1780*. Východoslovenské vydavateľstvo. 1983. 304. o. ISBN: 94376
14. GÖNCZI, Katalin. *A középkori város a jogtörténet szemszögéből*. In: Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok). Budapest: FONS Alapítvány. 1996, vol. 3, no. 1. s. 3-30. ISSN 1217-8020
15. H. NÉMETH, István. *Szabad királyi városok. A polgári önkormányzat kezdetei Magyarországon*. In Rubicon történelmi magazin. vol. 29, no. 3-4. 2018. s. 100-112.
16. MAGDOŠKO, Drahoslav. *Mestský status, súdnictvo a právo meča. Niekoľko poznámok k vývoju šarišských kráľovských miest v 14. storočí*. In: *Mesto a dejiny*. Vol. 7. no. 1. 2018. s. 40-62.
17. MEZEY, Barna. *Bűn és büntetés*. In Rubicon történelmi magazin. vol. 30, no. 337-338. 2019. 4-9.
18. ROSSEAUX, Xavier. *Crime, Justice and Society in Medieval and Early Modern Times: Thirty Years of Crime and Criminal Justice History*. In: *Crime, History and Societies*. Vol. 1. no. 1. 1997. s. 87-118.
19. SZEGHYOVÁ, Blanka. *Topografia súdnictva: Lokality, artefakty a symboly mestskej spravodlivosti v ranonovovekom Uhorsku*. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Bratislava: Historický ústav SAV. 2017. s. 9-27.
20. TRINGLI, István. *Bíróvási szervezet a késő középkori Magyarországon*. In: *Rubicon történelmi magazin*. Vol. 30. no. 337-338. 2019. s. 9-13.

Tanulmánykötetekben megjelent cikkek

21. BÓDINÉ BELIZNAI, Kinga. *Kivégzési rituálék*. In: *Jogtörténeti Parerga*. Budapest: ELTE Eötvös kiadó. 2013. ISBN 978 963 312 166 5
22. GAUVARD, Claude. *Fear of Crime in Late Medieval France*. In: *Medieval Crime and Social Control*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1999. s. 280. ISBN 978-0-8166-3169-8
23. LENGYELOVÁ, Tünde. *Bosorky – Špecifický druh zločinnosti žien v období raného novoveku*. In: *Kriminalita bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského. 2007. s. 174-188. ISBN 978-80-223-2302-4
24. MAREK, Miloš. *Zločinnosť v stredoveku (podľa svedectva proskripčných listín)*. In: *Studia Historica Tyrnaviensia XII*. Krakov: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2011. s. 126-169. ISBN 978-83-7490-439-1
25. SEGEŠ, Vladimír. *Zločin a trest v uhorskom feudálnom trestnom práve*. In: *Kriminalita bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského. 2007. s. 23-36. ISBN 978-80-223-2302-4
26. SOKOLOVSKÝ, Leon. *Miestna správa a súdnictvo na Slovensku do roku 1918*. In: *Kriminalita bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského. 2007. s. 11-23. ISBN 978-80-223-2302-4
27. STIPTA, István. *Cesare Beccaria és kora*. In: *250 éves a Dei delitti e delle pene – Tanulmányok Cesare Beccariáról*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara. 2015. s. 32. ISBN 978-963-9808-67-6
28. ŠTEFÁNIK, Martin. *Majetková kriminalita v stredovekej Bratislave podľa prvej knihy mestského súdnictva – Aechtbuch*. In:

Kriminalita bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku. Bratislava: Univerzita Komenského. 2007. s. 36-56. ISBN 978-80-223-2302-4

29. ŠTEFÁNIK, Martin. *Mesto, jeho pojem a vývoj v stredoveku*. In: *Stredoveké mesto a jeho obyvatelia*. Bratislava: VEDA. 2017. s. 11-64. ISBN 978-80- 224-1609-2

Elektronikus formában megtalálható cikkek és egyéb források

30. HORVÁTH, Andor. *A börtön valóság*. In: *Korunk* 2010, vol. 3, no. 7. [online]. [cit.01.02.2022]. Dostupné na internete:
http://epa.oszk.hu/00400/00458/00558/pdf/EPA00458_korunk_2010-07_003-007.pdf
31. PhDr. Katarína Nádaská, PhD., *Stredoveká justícia a katovo remeslo* című online előadása - 21.04.2021
32. *Poena Ordinaria Law and Legal Definition*. [online]. [cit.01.02.2022]. Dostupné na internete:
<https://definitions.uslegal.com/p/poena-ordinaria/>
33. TÓTH, J. Zoltán. *A halálbüntetés az ókorban*. [online]. [cit.01.02.2022]. Dostupné na internete:
https://jesz.ajk.elte.hu/tothj20html#_ftn